

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۷/۱۳

مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در گونه‌های مختلف بافت فرسوده شهر اصفهان (مطالعه موردی: محلات شهشهان، جلوان و ارزنان)

عفت جنتی*

کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

احمد خادم الحسینی

استادیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

چکیده

در تمامی شهرها، بافت‌های فرسوده از جمله مناطق شهری می‌باشند که آهنگ تحولات کالبدی و رونق اقتصادی- اجتماعی آنها با سایر نقاط شهری مطابقت نداشته و سطح کیفی زندگی در آنها به سبب فرسودگی تنزل چشمگیر می‌یابد. بافت فرسوده شهر اصفهان که سطح وسیعی را در برمی‌گیرد دارای گونه‌های مختلف می‌باشد. در محلات مختلف از جنبه‌های گوناگون کیفیت زندگی از جمله کیفیت محیطی، اقتصادی و سلامت اجتماعی چهره‌ای متفاوت نسبت به سطح شهر را به نمایش گذاشته است. از اینرو در پژوهش حاضر به دنبال بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در محله جلوان با پیشینه روستایی، ارزنان با پیشینه بافت فرسوده و شهشهان با پیشینه تاریخی هستیم. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی بوده و در آن گردآوری داده‌ها بر پایه پرسشنامه‌هایی می‌باشد که در میان محلات ۳ گانه و بر اساس جمعیت ساکن در هر محله توزیع گردیده است. جامعه آماری آن شامل ۲۸۰ نفر در بافت فرسوده بوده که به شیوه تصادفی ساده برای مطالعه انتخاب شده‌اند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید که در نهایت به منظور تحلیل آمار گردآوری شده از نرم افزار SPSS و از روش آماری تی تک نمونه‌ای استفاده گردید. نتایج نشان داد که در بین

زیرشاخص‌ها فقط در دو زیرشاخص کیفیت روابط اجتماعی و سلامت محیطی در محله جلوان میانگین محاسبه شده بیشتر از میانگین مطلوب (۳) است که این نتایج از لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد. بنابراین باید عنوان کرد که در هیچ یک از زیرشاخص‌ها میانگین محاسبه شده بیشتر از میانگین مطلوب نمی‌باشد. این بدان معنا است که در هر سه محله مورد مطالعه زیرشاخص‌های کیفیت زندگی کمتر از میانگین مطلوب است. نتایج مقایسه شاخص‌ها نیز نشان داد که در هر سه محله مقادیر میانگین محاسبه شده کمتر از میانگین مطلوب است. نتایج همچنین نشان داد که در بین سه محله مورد مطالعه محله شهشهان بالاترین کیفیت (۲/۴۳) و محله ارزنان پایین‌ترین کیفیت (۲/۰۲) را دارا می‌باشند. در این میان محله جلوان بین دو محله فوق با مقدار ۲/۲۴ قرار دارد.

کلمات کلیدی: کیفیت زندگی، بافت فرسوده، جلوان، ارزنان و شهشهان

مقدمه

عمومیت یافته است و مسئله مناطق فرسوده شهری از مسائل مهم در اکثر کشورهای جهان است (خادمی، ۱۳۹۱، ۱۱۰). خادم الحسینی و همکاران (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای به بررسی کیفیت زندگی شهری از طریق شاخص‌های ذهنی پرداختند و به این نتیجه دست یافتند که کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است که توسعه کالبدی، رضایت از امکانات، سرمایه اجتماعی، بهزیستی ذهنی، محیط محلی و آرامش شهری ابعاد آن را شکل می‌دهند. با توجه به تعاریف ارائه شده، می‌توان گفت مفهوم کیفیت زندگی، نه تنها در نزد محققان و صاحب نظران امری نسبی است، بلکه هریک از شهروندان ساکن در یک شهر یا حتی یک محله نیز تعریف متفاوتی از کیفیت زندگی دارند، اما برای ترسیم مفهوم موضوع مورد نظر شاید بتوان گفت کیفیت زندگی مفهومی است که چهار بعد اساسی زندگی انسان یعنی ابعاد اقتصادی، ابعاد زیست‌محیطی، ابعاد اجتماعی و در نهایت، ابعاد فرهنگی - سیاسی را در بر گرفته و حد استاندارد از انتظارات فرد را تامین کند (فرجی ملایی و همکاران، ۱۳۸۹، ۵). به عبارتی دیگر، کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی است که نیاز وافر به واکاوی انتظارات و ابعاد رضایت‌مندی شهروندان است. در بررسی کیفیت زندگی و تعیین شاخص‌های سلامت اجتماعی، آلن (۲۰۰۲) در شهرهای ترکیه مواردی از قبیل وسعت و نرخ خدمات آموزشی، میزان خدمات سلامتی از قبیل بیمه‌های درمانی، فعالیت‌های فرهنگی، امنیت و میزان مشارکت مردم را معرفی کرده است. پانتر (۱۹۹۷) در مطالعات خود بیان نموده‌اند که می‌توان با شاخص‌هایی همچون سبک زندگی، محیط فیزیکی و اجتماعی، صفات فردی درونی یا صفات حاصل شده در طول زندگی، به سطح سلامت در شهرها پی برد. پایسون (۲۰۰۵) در این زمینه بر شاخص‌های خوب بودن از نظر روانی، دغدغه‌های اجتماعی، کنار آمدن با شکل ظاهری، سلامت جسمانی و پاسخ به درمان تاکید کرده است (نجات، ۱۳۸۷: ۵۸). اسمیت و همکاران (۲۰۰۸) شاخص‌های سلامت جوامع را در یکپارچگی اجتماعی، پذیرش اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شکوفایی اجتماعی دانسته و آنها را در تحقیقات خود به کار

کیفیت زندگی محصول تاریخی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است و نمی‌توان آن را مجزا از ساختارهای فوق تبیین کرد. بنابراین مفهوم کیفیت زندگی یک متغیر مرکب می‌باشد و وضعیت آن به سطح توسعه یافتگی جوامع بستگی دارد و می‌توان آن را با طراحی و تدوین شاخص‌هایی تعریف و اجرا کرد (شاه حسینی و توکلی، ۱۳۹۳، ۱۲۷). بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهمترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است. در طول سه دهه اخیر، کیفیت زندگی به عنوان جانشینی برای رفاه مادی، به اصلی‌ترین هدف اجتماعی کشورهای مختلف تبدیل شده است (Schmitt, 2002). امروزه مطالعات کیفیت زندگی عمدتاً بر محیط شهری و کیفیت زندگی شهری تمرکز کرده است و بررسی آن از ضرورت و اهمیت بسزایی برخوردار است که این امر همواره کانون اصلی توجه برنامه‌ریزان بوده است (لطفی، ۱۳۸۸، ۶۵). برای اساس، تمایل جمعیت در سرتاسر جهان برای تمرکز در شهرها، یکی از دلایل اصلی توجه به مفهوم کیفیت زندگی در مطالعات است (قدمی و معتمد، ۱۳۹۲، ۴۳). که به صورت قابل ملاحظه‌ای این مطالعات در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از دهه ۱۹۷۰ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفت (شیخ الاسلامی و خوشبین، ۱۳۹۱، ۱۰۰). با وجود این، نگرانی در مورد کیفیت زندگی شهری در شهرها منجر به افزایش علاقه در یافته‌ها و بررسی‌هایی برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی در مکان‌های خاص شده است. بافت‌های فرسوده و قدیمی شهری که در فرآیند زمان طولانی شکل گرفته و تکوین یافته‌اند، امروزه از لحاظ ساختاری و عملکردی دچار کمبودهایی شده‌اند و اغلب اوقات آن گونه که باید پاسخگوی نیازهای ساکنانشان نیستند و این امر میزان رضایت‌مندی ساکنان از محیط سکونت را کاهش داده و به مهاجرت‌های درون شهری دامن می‌زند. امروزه تصویر فرسودگی شهری، بدین معنی که مرکز شهرها مضمحل می‌شوند و حومه‌ها و مناطق نوساز شهرها همواره توسعه می‌یابند،

برده‌اند. در بررسی کیفیت زندگی و در تعیین شاخص‌های اقتصادی و کالبدی آلن (۲۰۰۱) در شهرهای ترکیه مواردی از قبیل حمل و نقل و شبکه دسترسی، فضای سبز، زیبایی بصری، بهداشت، وضعیت پارکینگ و نحوه پارک اتومبیل در محله، وضعیت جوی‌ها و آبراهه، رضایت از درآمد، رضایت شغلی، توان پرداخت هزینه‌های درمانی، میزان پس‌انداز را مورد بررسی قرار داده است. زمینه‌ها و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در این مطالعه به چهار بعد می‌پردازد که عبارتند از: شاخص کالبدی-فضایی، شاخص عملکردی-ساختاری، شاخص محتوایی و شاخص اقتصادی.

گرچه روند شکاف و نزول کیفیت زندگی شهری در سال‌های متوالی گذشته همواره چشم‌اندازی از فقر را در شهرها ایجاد کرده ولی متأسفانه رویکرد علمی در رفع این مسائل و بهبود سطوح زندگی به فراموشی سپرده شده است. در ادامه به برخی از پژوهش‌هایی که بیشتر در ارتباط با موضوع مطالعه هستند اشاره گردیده است. لطفی و همکاران (۱۳۹۱)، در ارزیابی کیفیت زندگی شهری با استفاده از روش تصمیم‌گیری چند معیاره (نواحی شهر یاسوج) نشان می‌دهند که در میان ناحیه‌های شهر یاسوج ناحیه ۴ با ضریب اولویت ۰/۰۴ در پایین‌ترین سطح برخوردار قرار گرفته و ناحیه‌های ۳ هر کدام در ضریب ۰/۰۴۸ و ۰/۰۴۳ در سطحی نزدیک به یکدیگر در سطح دوم و یا نیمه برخوردار ناحیه ۲ برخوردار کامل با ضریب ۰/۰۸۹ در ناحیه قرار دارد و این یافته می‌تواند به پیشبرد اطلاعات زندگی شهری کمک کند. اکبری و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان سنجش و ارزش‌گذاری عوامل مؤثر بر انتخاب مسکن با استفاده از روش انتخاب تجربی از دیدگاه خانوارهای ساکن در بافت فرسوده شهر اصفهان بیان می‌کنند که ساکنان از میان حالت‌های مختلف پیشنهادی بیشترین میزان تمایل به پرداخت را برای افزایش در مساحت واحد مسکونی داشته‌اند. همچنین تمایل به پرداخت بالایی برای بهبود ویژگی دسترسی به تسهیلات، امکانات و خدمات عمومی و افزایش در بخش‌دگی عوارض، از سوی کارکنان وجود داشته است.

فرهادیان و همکاران (۱۳۹۲)، در تحلیل روابط بین شاخص‌های شناسایی بافت فرسوده و شاخص‌های توسعه پایدار شهری مشهد مقدس با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های شناسایی بافت از نظر ناپایداری و سپس نفوذ پذیری همخوانی بهتری در افزایش یا کاهش شاخص‌های توسعه پایدار اقتصادی و کالبدی-فنی دارند و در مقایسه با سایر متغیرهای کانونی، بیشترین نقش را در ایجاد اولین ضریب همبستگی کانونی در اصل در کیفیت توسعه پایدار شهری اطراف حرم داشته‌اند. موحد و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهش خود با عنوان نقش سازمان‌های مردم‌نهاد برای مشارکت در بازسازی بافت‌های فرسوده (بافت فرسوده بخش مرکزی شهر اهواز) به دنبال بررسی ارائه الگوهای مشارکت و نهادهای مردمی، موانع اجتماعی، فرهنگی و درآمد می‌باشند. وی به این نتیجه رسید که تقویت ارزش‌های فرهنگی و قومی منجر به تقویت مشارکت و فعال کردن سازمان‌های مردم‌نهاد در بهسازی و نوسازی بخش مرکزی اهواز خواهد شد و مشکل عدم نهادهای مردمی با تحولات اجتماعی و قومی ساله‌ای اخیر باعث تأخیر در این جریان شده است. عندلیب و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تأثیر توسعه شهر تهران بر گسترش بافت‌های فرسوده (مشکلات و تنگناهای محله هفت چنار - بریانک از منظر گسترش بافت فرسوده) نشان دادند که انقلاب اسلامی مهمترین عامل تغییر در محله هفت چنار بوده است و این موضوع محله را به فرسودگی سوق داده است. این فرسودگی باعث شده که یکی از آسیب‌پذیرترین محلات منطقه ۱۰ در برابر زلزله باشد. به دلیل پایین بودن توان اقتصادی ساکنان محله مانع از نوسازی واحدهای مسکونی و یا مقاوم سازی واحدهای مسکونی می‌شود. قایدرحمتی و جمشیدی (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی رابطه‌ی بین شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در روستای‌های ادغان شده در شهر (مطالعه‌ی موردی: محله خیر آباد و عیش‌آباد شهر یزد) از دو روش آمار تصفی و استنباطی (آزمون T و آزمون لاجان و شینی و آزمون خی دو) در نرم افزار SPSS استفاده شده است.

مختلف از لحاظ کیفیت زندگی با یکدیگر متفاوت‌اند؟
اولویت‌های کیفیت زندگی در این بافت‌ها بر چه اساس است؟
مشکلات کیفیت زندگی موجود در این بافت‌ها چیست؟

پرسش‌های تحقیق

شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت‌های مختلف مورد مطالعه (جلوان، ارزنان، شهشهان) چگونه است؟
اولویت‌های بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی در هر یک از بافت‌های مورد مطالعه (جلوان، ارزنان، شهشهان) چیست؟

مبانی نظری

کیفیت زندگی به عنوان مفهومی چند بعدی و با اهمیت در زندگی جوامع امروزی، در بسیاری از رشته‌های علمی از جمله برنامه‌ریزی شهری مورد توجه قرار گرفته است و در مباحث مرتبط با این رشته کیفیت زندگی طیف وسیعی از شاخص‌ها را در برمی‌گیرد. این شاخص را می‌توان در ابعاد کلان اجتماعی-اقتصادی و محیطی طبقه بندی کرد. رفع و بهبود زیرساخت‌ها، وضعیت آموزشی، مسکن، حمل و نقل، فضای سبز که بخش‌های از شاخص کیفیت زندگی شهری محسوب می‌شوند و این شاخص‌ها می‌توانند کیفیت زندگی انسان‌ها در شهر را در تمام زوایا تحت تاثیر قرار دهند (قالیباغ و همکاران، ۱۳۹۰، ۳۵). مک لارن (۱۹۹۶) بیان می‌کند که یک توافق عمومی وجود دارد که دو نوع مشخص از شاخص‌ها برای سنجش کیفیت زندگی مناسب هستند. نوع اول که شامل شاخص‌های عینی هستند، جنبه‌های ملموس محیط ساخته شده، محیط طبیعی و حوزه اجتماعی و اقتصادی را اندازه‌گیری می‌کنند، نوع دوم که شاخص ذهنی است، بیان قابل اندازه‌گیری از حس رفاه افراد و رضایت مندی از یک جنبه خاص از زندگی می‌باشد (Massam, 2002, 121).

مواد و روش

روش تحقیق براساس هدف کاربردی و بر اساس ماهیت تحلیلی-توصیفی است. اطلاعات به دو روش کتابخانه‌ای و پیمایشی به دست آمده است. بخشی از داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از داده‌های دست دوم یعنی منابع، اسناد و آمار موثق

میزان رضایت مندی در همه‌ی ابعاد (اجتماعی، اقتصادی، محیطی، کالبدی) پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شده است و تنها تعدادی از گویه‌ها از جمله امنیت اماکن عمومی، میزان وقت آزاد، تسهیلات مناسب منزل و وضعیت زیر ساخت‌ها، میزان رضایت ساکنان تا حدودی بالاتر از متوسط ارزیابی شده است. بر اساس نتایج آزمون کای اسکویر بین شاخص‌های ذهنی و عینی کیفیت زندگی در روستای‌های ادغام شده در شهر یزد رابطه‌ای وجود دارد.

در حدود سال ۱۳۴۰ به بعد شهر اصفهان رشد شتاب زده‌ای را آغاز کرده که قبل از آن سابقه نداشته است. گسترش شهر اصفهان گرچه ظاهراً از تاریخ فوق آغاز می‌شود لیکن شروع توسعه نامتعادل امروزی با دوره‌ی بعد از تصویب طرح جامع و شروع اجرای آن یعنی سال ۱۳۵۰ مربوط می‌شود (دستجردی، ۱۳۹۲، ۱۰۰). پس از اینکه اجرای طرح رسمیت یافت، ناگهان باغ‌ها و فضای سبز اطراف شهر که در محدوده توسعه قرار گرفته بود با بالا رفتن ارزش معمولاتی، به سرعت تبدیل، تفکیک و تجزیه شد. بدون اینکه حتی در آغاز کار نسبت به احداث مراکز و سرویس‌های عمومی و خدماتی از طرف سازمان‌های ذی ربط اقدامی شده باشد (همان). آن چه که در این جا شایان ذکر است این است که شواهد نشان می‌دهد متأسفانه توسعه‌ای کالبدی و به تبع آن تغییر کاربری اراضی در اطراف شهر و نواحی حومه‌ای به خصوص نواحی شمال شهر اصفهان بدون برنامه و نااندیشه صورت گرفته است و ناگفته پیداست که در این حالت اراضی مزروعی و باغات این مناطق تغییر کاربری داده و تبدیل به کاربری‌های دیگران و بالاخص مسکونی خواهند گردید. سه بافت جلوان که دارای پیشینه روستایی است، ارزنان که تبدیل به زاغه شده و شهشهان که ارزش تاریخی دارند در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرند تا ابعاد کیفیت زندگی در آنها مطالعه گردد. هدف کلی این پژوهش، بررسی مولفه‌های کیفیت زندگی در سه محله شهشهان، جلوان و ارزنان است. حال این سوال ذهن محقق را درگیر کرده که آیا گونه‌های مختلف بافت فرسوده‌ی شهری با مشخصات

محدوده مورد مطالعه

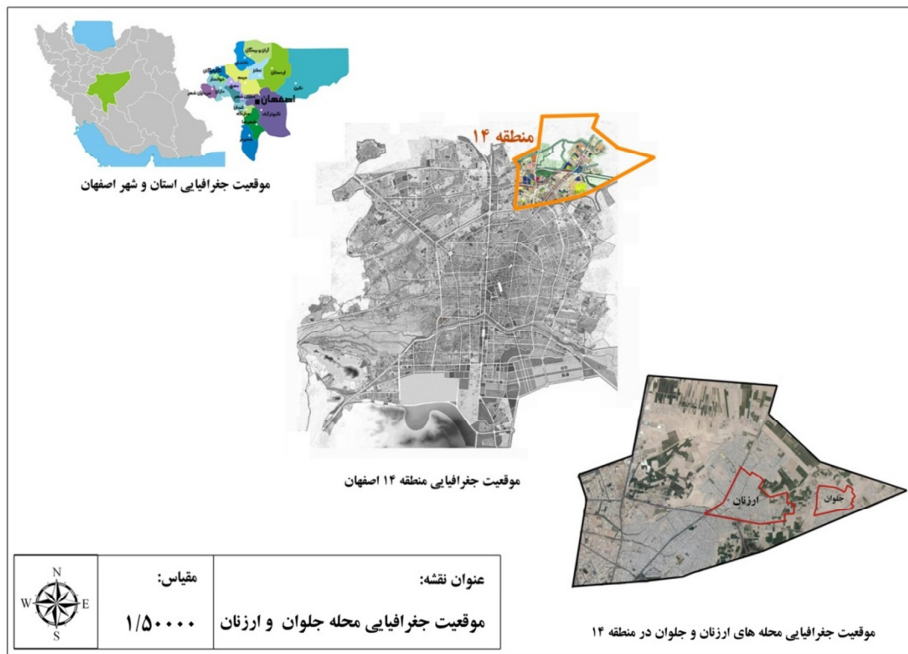
از وسعت ۳۰۰ کیلومتر مربعی شهر اصفهان ۴۱۰۰ هکتار بافت فرسوده وجود دارد که ۲۱۷۵ هکتار آن به عنوان بافت فرسوده تاریخی به ثبت رسیده است. در این پژوهش سه بافت با پیشینه‌های مختلف مورد مطالعه قرار گرفت. محله جلوان با ۱۱ محله دیگر در منطقه ۱۴ شهر اصفهان واقع شده است. این محله از جنوب با محله حصه همجوار است. مساحت محله در حدود ۳۷ هکتار است و جمعیت آن براساس آمار سال ۹۳، ۱۲۳۳ نفر می‌باشد. محله ارزنان از شمال به محله شهرک امام حسین-دارک و امام خمینی، از غرب به محله منتظرالمهدی و از جنوب به محله عمان سامانی منتهی می‌شود. این محله در سمت شرق با اراضی خارج از محدوده قانونی همجوار است. این محله با مساحتی بالغ بر ۱۱۱ هکتار در سال ۹۳ دارای جمعیتی بالغ بر ۲۲۶۷۸ نفر و در سال ۹۴ دارای جمعیتی ۲۳۳۱۳ نفری می‌باشد. در حال حاضر به این محله زینیه گفته می‌شود. از دهات بخش قهاب اصفهان است. محله شهشهان در منطقه سه شهری شهرستان اصفهان قرار دارد. نام محله برگرفته از بقعه شهشهان است. به طور کلی محله شهشهان دارای ۷۳۲۸ نفر جمعیت است که در وسعتی ۷۳ هکتاری پراکنده شده‌اند (شکل ۱).

موجود در کتابخانه‌ها و دیگر مراکز علمی تحقیقاتی (مرکز آمار ایران) جمع‌آوری شده و بخش دیگری از طریق اطلاعات دست اول و انجام مطالعات میدانی به صورت پرسشنامه بدست آمده است. ابزار گردآوری اطلاعات در بخش مطالعات کتابخانه‌ای شامل جدول، نقشه و نمودار می‌باشد و در بخش اطلاعات میدانی از روش مصاحبه، مشاهده، تکمیل پرسشنامه و آزمون استفاده شده است. ابتدا در سطح آمار توصیفی به طبقه بندی و تلخیص داده‌ها و محاسبه شاخص‌های توصیفی پرداخته شد. داده‌های مربوط به شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از پرسشنامه در غالب چهار شاخص که به ترتیب شامل کالبدی-فضایی (فضاها و بناها، دسترسی و فضاها عمومی و سبز)، ساختاری-عملکردی (خدمات آموزشی، خدمات تفریحی، خدمات ورزشی، خدمات شهری، خدمات تجاری و خدمات حمل و نقل)، محتوایی (تعلق مکانی، عدالت، کیفیت روابط اجتماعی، امنیت و سلامت محیطی) و اقتصادی می‌باشد جمع‌آوری گردید. سپس با استفاده از فرمول کوکران و حجم نمونه‌گیری ساده تصادفی حجم نمونه ۲۸۰ پرسشنامه در سه محله شهشهان، جلوان و ارزنان در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت تعیین شد و به منظور تجزیه و داده‌ها از آزمون‌های آماری تی تک نمونه‌ای و فریدمن استفاده شد. در نهایت برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شد.

جدول (۱): مشخصات کلی محلات مورد مطالعه

ردیف	نام محله	نوع بافت فرسوده	وسعت (هکتار)	منطقه
۱	ارزنان	بافت فرسوده	۱۱۱	۳
۲	جلوان	پیشینه روستایی	۳۷	۱۴
۳	شهشهان	پیشینه تاریخی	۷۳	۳

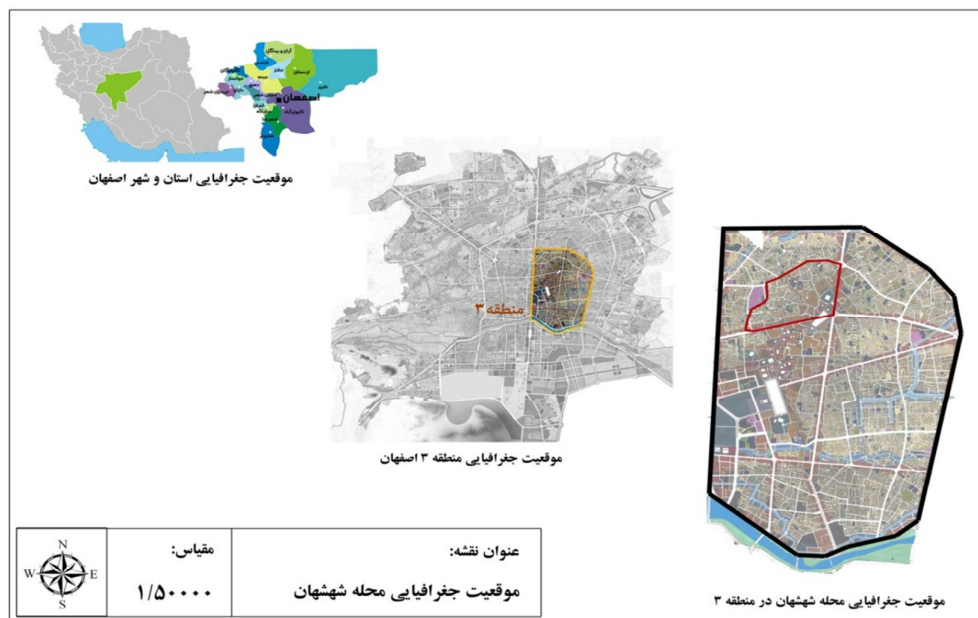
منبع: درگاه اینترنتی شهرداری مرکزی شهر اصفهان، ۱۳۹۵

محله جلوان و ارزنان

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی محلات مورد مطالعه

بازترسیم: نویسنده گان ۱۳۹۵

محله شهشهان

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی محلات مورد مطالعه

بازترسیم: نویسنده گان ۱۳۹۵

یافته‌های تحقیق

شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها

جدول (۱) شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها را در قالب دو محیط بیرونی و درونی نشان می‌دهد.

جدول (۱): شاخص و زیر شاخص‌ها

زیر شاخص	شاخص	نوع محیط
فضا و بنا	کالبدی-فضایی	بیرونی
دسترسی‌ها		
فضاهای عمومی و سبز		
خدمات آموزشی	عملکردی-ساختاری	
خدمات تجاری		
خدمات شهری		
خدمات حمل و نقل		
خدمات تفریحی		
خدمات ورزشی		
کیفیت روابط اجتماعی	محتوایی	
امنیت		
تعلق به مکان		
سلامت محیطی		
عدالت		
نحوه ی تصرف واحد مسکونی	وضعیت واحد مسکونی	
متر از واحد		
تعداد اتاق		
میزان درآمد	اقتصادی	

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

عناصر آن است. جدول ۱ میانگین محاسبه شده را در مقابل میانگین شاخص (۳) نشان می‌دهد. همانطور که ملاحظه می‌شود در هر سه محله میانگین محاسبه شده کمتر از میانگین شاخص است. این بدان معنا است که محلات مورد مطالعه کیفیت مناسبی از لحاظ کالبدی-فضایی ندارند. در بین سه محله، به ترتیب محله شهشهان، جلوان و ارزنان دارای بیشترین تا کمترین میزان مطلوبیت از لحاظ شاخص کالبدی-فضایی هستند. نتایج ارائه شده در سطح ۰/۰۵ معنادار است.

برای انجام تحلیل در هریک از محله‌ها شاخص‌های کیفیت زندگی مورد ارزیابی قرار گرفت که در ادامه هریک تشریح می‌گردد.

شاخص کالبدی-فضایی

شاخص کالبدی-فضایی خود متشکل از سه زیر شاخص فضاها و بناها، دسترسی و فضاهای عمومی و سبز است. در واقع شاخص کالبدی-فضایی در شناسایی و ارزیابی کیفیت محیطی بافت‌های فرسوده از ابتدایی‌ترین شاخص‌ها محسوب می‌شود. که شامل شکل کالبدی و انسجام بافت، استحکام و مصالح

جدول (۲): میزان آماره تی برای زیرشاخص‌های شاخص کالبدی-فضایی در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان

محلّه	زیرشاخص	میانگین محاسبه شده	مقدار t	سطح اطمینان	درجه آزادی
شهشهان	فضاها و بناها	۲/۴۶	-۱۱/۶۱	۰/۰۰۰	۹۴
	دسترسی	۲/۵۹	-۸/۱۴	۰/۰۰۰	۹۴
	فضاهای عمومی و سبز	۲/۲۴	-۱۲/۸۱	۰/۰۰۰	۹۴
ارزنان	فضاها و بناها	۲/۱۶	-۲۲/۶۵	۰/۰۰۰	۹۴
	دسترسی	۲/۰۱	-۲۶/۸۳	۰/۰۰۰	۹۴
	فضاهای عمومی و سبز	۱/۸۱	-۳۳/۷۰	۰/۰۰۰	۹۴
جلوان	فضاها و بناها	۲/۴۴	-۱۴/۶۸	۰/۰۰۰	۸۸
	دسترسی	۲/۲۸	-۱۹/۹۳	۰/۰۰۰	۸۸
	فضاهای عمومی و سبز	۲/۳۱	-۱۶/۶۹	۰/۰۰۰	۸۸
میانگین مطلوب=۳					

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

شاخص عملکردی-ساختاری

جدول ۲ میانگین محاسبه شده زیرشاخص‌های شاخص عملکردی-ساختاری را برای محلات مورد مطالعه نشان می‌دهد. در هر سه محله شهشهان، ارزنان و جلوان میانگین محاسبه شده کمتر از میانگین مطلوب (۳) است که نشان از عدم مطلوبیت این محلات از لحاظ شاخص عملکردی-ساختاری است. در میان سه محله مورد مطالعه بالاترین مطلوبیت به ترتیب مربوط به محله شهشهان، ارزنان و جلوان است. نتایج ارائه شده در سطح ۰/۰۵ از لحاظ آماری معنادار است.

جدول (۳): میزان آماره تی برای زیرشاخص‌های شاخص عملکردی-ساختاری در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان

محلّه	زیرشاخص	میانگین محاسبه شده	مقدار t	سطح اطمینان	درجه آزادی
شهشهان	خدمات آموزشی	۲/۶۲	-۳/۸۵	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات تفریحی	۱/۸۶	-۱۴/۷۲	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات ورزشی	۱/۹۳	-۱۲/۷۹	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات حمل و نقل	۲/۶۳	-۴/۷۳	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات شهری	۲/۵۱	-۸/۵۶	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات تجاری	۲/۲۰	-۸/۰۷	۰/۰۰۰	۹۲
ارزنان	خدمات آموزشی	۲/۱۵	-۱۳/۱۴	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات تفریحی	۱/۴۰	-۳۶/۳۵	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات ورزشی	۱/۶۰	-۲۳/۸۳	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات حمل و نقل	۱/۹۸	-۱۷/۷۵	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات شهری	۲/۳۸	-۱۳/۹۴	۰/۰۰۰	۹۴
	خدمات تجاری	۱/۸۳	-۱۹/۴۲	۰/۰۰۰	۹۴
جلوان	خدمات آموزشی	۱/۷۶	-۲۰/۶۵	۰/۰۰۰	۸۸
	خدمات تفریحی	۱/۱۴	-۵۹/۵۱	۰/۰۰۰	۸۸
	خدمات ورزشی	۱/۱۷	-۴۴/۴۶	۰/۰۰۰	۸۸
	خدمات حمل و نقل	۲/۷۴	-۴/۵۶	۰/۰۰۰	۸۸
	خدمات شهری	۲/۷۱	-۶/۶۹	۰/۰۰۰	۸۸
	خدمات تجاری	۱/۰۶	-۵۵/۲۱	۰/۰۰۰	۸۸
میانگین مطلوب=۳					

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

شاخص محتوایی

در بین زیرشاخص‌های شاخص محتوایی در سه محله مورد مطالعه، تنها در محله جلوان میانگین محاسبه شده برای دو زیرشاخص بیشتر از میانگین مطلوب (۳) است. دو زیر شاخص کیفیت روابط اجتماعی (۳/۰۶) و سلامت محیطی (۳/۰۵) میانگینی بالاتر از میانگین مطلوب دارند که از لحاظ آماری معنادار نمی‌باشند. به طور کلی می‌توان گفت که در هر سه محله زیرشاخص‌های شاخص محتوایی از کیفیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشند.

جدول (۴): میزان آماره تی برای زیرشاخص‌های شاخص محتوایی در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان

محلّه	زیرشاخص	میانگین محاسبه شده	مقدار t	سطح اطمینان	درجه آزادی
شهشهان	تعلق مکانی	۲/۶۴	-۵/۶۳	۰/۰۰۰	۹۴
	عدالت	۲/۵۹	-۵/۸۶	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت روابط اجتماعی	۲/۸۴	-۲/۵۱	۰/۰۱۴	۹۴
	امنیت	۲/۶۷	-۴/۳۲	۰/۰۰۰	۹۴
	سلامت محیطی	۲/۷۰	-۵/۵۱	۰/۰۰۰	۹۲
ارزنان	تعلق مکانی	۲/۱۲	-۱۴/۱۲	۰/۰۰۰	۹۴
	عدالت	۲/۰۵	-۱۹/۹۰	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت روابط اجتماعی	۲/۳۰	-۱۳/۱۸	۰/۰۰۰	۹۴
	امنیت	۱/۸۵	-۱۹/۸۵	۰/۰۰۰	۹۳
	سلامت محیطی	۲/۵۷	-۹/۹۸	۰/۰۰۰	۹۲
جلوان	تعلق مکانی	۲/۹۴	-/۶۶	۰/۵۱	۸۸
	عدالت	۲/۰۵	-۲۵/۹۰	۰/۰۰۰	۸۸
	کیفیت روابط اجتماعی	۳/۰۶	۰/۷۹۹	۰/۴۲۶	۸۸
	امنیت	۲/۲۳	۳/۳۹	۰/۰۰۱	۸۸
	سلامت محیطی	۳/۰۵	۱/۳۴	۰/۱۸	۸۸
میانگین مطلوب=۳					

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

بعد از برآورد تک تک زیرشاخص‌ها، برای هر یک از محلات شاخص‌ها ارزیابی گردید. جدول ۴ نتایج ارائه شده برای شاخص‌ها را نشان می‌دهد. همانطور که ملاحظه می‌شود در هیچ یک از شاخص‌ها میانگین محاسبه شده بالاتر از میانگین مطلوب (۳) نمی‌باشد. که این به معنای کیفیت پایین محلات مورد مطالعه برای زندگی ساکنان آنها است. در دهه‌های اخیر موضوع کیفیت محیط شهری به یک بحث تخصصی و عمومی در جامعه تبدیل شده است. و توجه مردم از اهداف مادی، به ماهیت زندگی در مجموعه‌های ناکارآمد شهری معطوف شده است. آنچه در این میان واضح است این است که تمام مشکلات شهری یک مؤلفه کیفی دارند، به عبارت دیگر بسیاری از مشکلات محیطی به سرعت به مشکلات شهری تبدیل خواهند شد. به همین دلیل در سال‌های اخیر توجه به ابعاد پایداری محیطی و کیفیت زندگی و اجتماعات سالم، باعث توجه بیشتر به به ابعاد کیفیتی در محیط‌های شهری و سکونت شده است.

جدول (۵): میزان آماره تی برای شاخص در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان

محل	زیرشاخص	میانگین محاسبه شده	مقدار t	سطح اطمینان	درجه آزادی
شهشهان	کالبدی-فضایی	۲/۴۳	-۱۳/۸۵	۰/۰۰۰	۹۴
	عملکردی-ساختاری	۲/۳۱	-۱۳/۴۷	۰/۰۰۰	۹۴
	محتوایی	۲/۶۹	-۷/۰۲	۰/۰۰۰	۹۴
	اقتصادی	۲/۳۰	-۱۰/۵۵	۰/۰۰۰	۹۳
ارزنان	کالبدی-فضایی	۱/۹۹	-۳۵/۰۲	۰/۰۰۰	۹۴
	عملکردی-ساختاری	۱/۸۹	-۳۵/۱۲	۰/۰۰۰	۹۴
	محتوایی	۲/۱۸	-۱۹/۶۸	۰/۰۰۰	۹۴
	اقتصادی	۱/۶۸	-۳۲/۸۹	۰/۰۰۰	۹۴
جلوان	کالبدی-فضایی	۲/۳۴	-۲۰/۳۷	۰/۰۰۰	۸۸
	عملکردی-ساختاری	۱/۷۶	-۵۲/۶۶	۰/۰۰۰	۸۸
	محتوایی	۲/۸۶	-۳/۰۸	۰/۰۰۳	۸۸
	اقتصادی	۱/۷۷	-۲۷/۸۰	۰/۰۰۰	۸۸
میانگین مطلوب=۳					

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

کیفیت محیطی یک نتیجه پیچیده‌ای است از ترکیب تصورات ذهنی، ارزش‌ها و گرایش‌هایی که در میان افراد و گروه‌ها، متغیر است. کیفیت محیطی می‌تواند به عنوان یک درک وسیع‌تری از کیفیت زندگی تلقی گردد. کیفیت پایه‌ای از قبیل سلامتی و ایمنی، در ترکیب با عواملی از قبیل راحتی و جذابیت مفهوم پیدا می‌کند (قالیاف و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۴۶). بدین منظور از دو شاخص کیفیت زندگی در محیط بیرونی و کیفیت زندگی در محیط درونی استفاده شده است. از شاخص‌های کالبدی-فضایی، عملکردی-ساختاری و محتوایی به عنوان شاخص‌های موثر در کیفیت بیرونی محل زندگی و از شاخص اقتصادی و ویژگی واحدهای مسکونی مانند متراژ واحد مسکونی و تعداد اتاق در واحد مسکونی به عنوان شاخص‌های موثر در کیفیت محیط درونی زندگی استفاده شده است. جدول ۵ وضعیت کیفیت زندگی در محیط بیرونی و درونی و کیفیت زندگی در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان را نشان می‌دهد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که محیط کارکردی محلات مورد مطالعه از کیفیت مطلوبی برای زندگی برخوردار نیستند.

جدول (۶): میزان کیفیت زندگی در محلات شهشهان، ارزنان و جلوان

محل	زیرشاخص	میانگین محاسبه شده	مقدار t	سطح اطمینان	درجه آزادی
شهشهان	کیفیت زندگی در محیط بیرونی	۲/۴۸	-۱۳/۵۹	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت زندگی در محیط درونی	۲/۳۹	-۱۱/۵۲	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت زندگی	۲/۴۳	-۱۸/۷۶	۰/۰۰۰	۹۴
ارزنان	کیفیت زندگی در محیط بیرونی	۲/۰۲	-۳۳/۶۳	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت زندگی در محیط درونی	۲/۰۱	-۲۹/۰۵	۰/۰۰۰	۹۴
	کیفیت زندگی	۲/۰۲	-۳۶/۹۵	۰/۰۰۰	۹۴
جلوان	کیفیت زندگی در محیط بیرونی	۲/۳۲	-۲۵/۹۹	۰/۰۰۰	۸۸
	کیفیت زندگی در محیط درونی	۲/۱۶	-۱۸/۹۱	۰/۰۰۰	۸۸
	کیفیت زندگی	۲/۲۴	-۲۵/۵۱	۰/۰۰۰	۸۸
میانگین مطلوب=۳					

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

جدول (۷): سطح کیفیت زندگی در محله شهشهان، ارزنان و جلوان

درجه آزادی	سطح اطمینان	آماره تی	میانگین محاسبه شده	
۹۴	۰/۰۰۰	-۱۸/۷۶	۲/۴۳	شهشهان
۹۴	۰/۰۰۰	-۳۶/۹۵	۲/۰۲	ارزنان
۸۸	۰/۰۰۰	-۲۵/۵۱	۲/۲۴	جلوان

منبع: نویسندگان، ۱۳۹۵

جمع بندی و نتیجه گیری

سه محله مقادیر میانگین محاسبه شده کمتر از میانگین مطلوب است. نتایج همچنین نشان داد که در بین سه محله مورد مطالعه محله شهشهان بالاترین کیفیت (۲/۴۳) و محله ارزنان پایین ترین کیفیت (۲/۰۲) را دارا می باشند. در این میان محله جلوان بین دو محله فوق با مقدار ۲/۲۴ قرار دارد.

کیفیت زندگی شهری یکی از مهمترین حوزه های مطالعات شهری در کشورهای مختلف به شمار می رود که دارای مؤلفه های چندگانه ای اجتماعی، محیطی و اقتصادی می باشد. توجه به این شاخص در شهرها بدلیل نقش آن به عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه ریزی شهری و بطور کلی تعیین میزان قابل زیست بودن شهرها فزونی یافته است. در شهرهای کشور، بافت های فرسوده از جمله مناطق شهری می باشند که آهنگ تحولات کالبدی و رونق اقتصادی- اجتماعی آنها با سایر نقاط شهری مطابقت نداشته و سطح کیفی زندگی در آنها به سبب فرسودگی تنزل چشمگیر می یابد. بافت فرسوده شهر اصفهان از جنبه های گوناگون کیفیت زندگی از جمله کیفیت محیطی، اقتصادی و سلامت اجتماعی چهره ای متفاوت نسبت به سطح شهر را به نمایش گذارده است. از همین رو در پژوهش حاضر کیفیت زندگی در بافت های فرسوده شهشهان، ارزنان و جلوان مورد ارزیابی قرار گرفت. بدین منظور از چهار شاخص کالبدی- فضایی، عملکردی- ساختاری، محتوایی و اقتصادی در قالب ۱۵ زیرشاخص استفاده شد. نتایج نشان داد که در بین زیرشاخص ها فقط در دو زیرشاخص کیفیت روابط اجتماعی و سلامت محیطی در محله جلوان میانگین محاسبه شده بیشتر از میانگین مطلوب (۳) است که این نتایج از لحاظ آماری معنادار نمی باشد. بنابراین باید عنوان کرد که در هیچ یک از زیرشاخص ها میانگین محاسبه شده بیشتر از میانگین مطلوب نمی باشد. این بدان معنا است که در هر سه محله مورد مطالعه زیرشاخص های کیفیت زندگی کمتر از میانگین مطلوب است. نتایج مقایسه شاخص ها نیز نشان داد که در هر

منابع

۱. اکبری، نعمت اله، خوش اخلاق، رحمان و مردیها، سارا (۱۳۹۲)، سنجش و ارزشگذاری عوامل موثر بر انتخاب مسکن با استفاده از روش انتخابی تجربی از دیدگاه خانوارهای ساکن در بافت فرسوده شهر اصفهان، پژوهش های اقتصادی، ۳(۱۳)، ۴۷-۱۹.
۲. خادمی، امیرحسین، جوکار سرهنگی، عیسی (۱۳۹۱)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر آمل)، جغرافیا و مطالعات محیطی، ۱(۴)، ۱۱۷-۱۰۰.
۳. خادم الحسینی احمد، حسین منصوریان، محمد حسین ستاری، (۱۳۸۹)، سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری (شهر نور آباد لرستان)، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال اول، شماره ۳
۴. شفیع دستجردی، مسعود (۱۳۹۲)، نوسازی بافت فرسوده و ضرورت تغییر نگرش در تهیه و اجرای طرح های جامع و تفصیلی (نمونه موردی: شهر اصفهان)، فصلنامه علمی- پژوهشی باغ نظر، ۱۰(۲۴)، ۱۰۴-۹۱.
۵. شاه حسینی، پروانه و توکلی، هانیه (۱۳۹۳)، تحلیل شاخص های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله وردآورد منطقه ۲۱ شهر تهران)، آمایش محیط، ۷(۲۴)، ۱۴۴-۱۲۷.
۶. شیخ الاسلامی، علیرضا و خوشبین، نجمه (۱۳۹۱)، سنجش کیفیت زندگی، مطالعه موردی: ناحیه یک شهر بهشهر، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۴(۱۴)، ۱۱۴-۹۹.

۷. عندلیب، علیرضا، محمد، مسعود و یوسفی آذر، سوگند (۱۳۹۳)، تاثیر توسعه شهر تهران بر گسترش بافت فرسوده (مشکلات و تنگناهای محله هفت چنار-بریانک از منظر گسترش بافت فرسوده)، فصلنامه علمی-پژوهشی باغ نظر، ۳۰(۱۱)، ۱۴-۳.
۸. فرهادیان، امیر، ناجی میدانی، علی اکبر و هاروتیانان، هاروتیان (۱۳۹۲)، تحلیل روابط بین شاخص‌های بافت فرسوده و شاخص‌های توسعه پایدار شهری مشهد مقدس، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۵، ۵۲-۳۹.
۹. فرجی ملایی، امین، عظیمی، آزاده و زیاری، کرامت الله (۱۳۸۹)، تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران، پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۱(۲)، ۱۶-۱.
۱۰. قالیباف، محمد باقر و روستائی، مجتبی (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری محله یافت آباد تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، ۹(۳۱)، ۵۳-۳۳.
۱۱. قدمی، مصطفی و معتمد، سمانه (۱۳۹۲)، بررسی کیفیت زندگی در شهرهای کوچک با تاکید بر بعد سلامت فردی و اجتماعی-شهر نور استان مازندران، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، ۲۴(۱)، ۵۰-۳۳.
۱۲. قاید رحمتی صفر، صدیقه جمشیدی، (۱۳۹۴)، ارزیابی رابطه‌ی بین شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در روستاهای ادغام شده در شهر (محله‌های خیر آباد و عیش آباد شهر یزد)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۷، شماره ۱، صص ۸۰-۶۳.
۱۳. لطفی، صدیقه (۱۳۸۸)، مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۱(۴)، ۸۰-۶۵.
۱۴. لطفی، صدیقه، فرجی ملائی، امین، منوچهری، ایوب و عظیمی، آزاده (۱۳۹۰)، تحلیل کیفیت زندگی شهری با استفاده از آنتروپی و تکنیک SAW، مطالعه موردی: بافت شهر میاندوآب، مکان فصلنامه جغرافیا و آمایش سرزمین، ۱(۱)، ۸۶-۶۹.
۱۵. موحد، علی، فیروزی، محمدعلی، زارعی، رضا و ظفری، مسعود (۱۳۹۲)، نقش سازمان های مردم نهاد برای مشارکت در بازسازی بافت های فرسوده نمونه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر اهواز، جغرافیا، ۱۱(۳۶)، ۹۸-۷۹.
۱۶. نجات، سحرناز (۱۳۸۷)، کیفیت زندگی و اندازگیری آن، مجله اپیدمیولوژی ایران، ۴(۲)، ۶۲-۵۷.
17. Allen, J. Voget, and Cordes, S., 2002, Quality of life in Rural Nebraska: Trends and change, Institute of Agriculture and Natural Resources.
18. Pasion M., urban environmental quality and human Well being-a social geografical perspective, 2005, Landscape and urban planning 65, pp:19-30.
19. Massam, b.h., (2002). Quality of life: public planning and private. Progress in planning, (58), 141-227.
20. Schmitt R. B., (2002). considering social cohesion in quality of life assessments, (58), 403-428.
21. Smith, C., Levermore, G., (2008), Designing 23 urban spaces and building to improve sustainability and quality of life in a warmer word, Social Indicators Research 40.
22. Punter, J., Carmona, M. 1997. The Design Dimension of planning theory, content and best practice for design policies, London, E&Fnspon.